
Ірина Карашевич

молодший науковий співробітник

відділу «Наукові фонди»

Інституту археології НАН України

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ УКРІПЛЕННЯ ЯНИК-ХІСАР (ПАЛАНКА)

В статті висвітлюється історія та основні етапи будівництва укріплення Яник-Хісар (Паланка), за даними різних джерел.

Ключові слова: укріплення, Юргеч, Яник-Хісар, Паланка, переправа, бастіон, башта.

Територія межиріччя Дністра та Дунаю в період з кінця XV по XVIII ст. перебувала у складі Османської імперії. За цей час сформувалась мережа поселенських структур, яка включала систему фортець і міських утворень за їх стінами, фортів та неукріплених поселень, більшість з яких були засновані до приходу османів і отримали подальший розвиток за їх панування.

Одним із таких пунктів було укріплення Юргеч, яке згодом здобуло назву Яник-Хісар (турецька) чи Паланка (молдавська). Поява цього укріплення пов'язана зі створенням оборонної лінії для захисту південно-східних кордонів Молдавського князівства. Через те, що в 40-ві роки XV ст. виник ризик проникнення татар на територію князівства. Тому молдавські господарі звернули увагу на броди, через які татари могли вторгтися в межі князівства [21, с. 50].

Нижній брід біля впадіння річки в Чорне море входив до оборонної системи Аккерманської фортеці. За для охорони другого броду було збудовано укріплення Паланка, яке грало роль форпосту, що перешкоджав вторгненню татар вглиб Молдавського князівства. Нове укріплення, в якому розміщувався постійний гарнізон відбірних молдавських солдат, було побудоване під керівництвом пиркелабу Юргеча в межах 1443-1447 рр. В джерелах воно з'являється під назвою Юргеч [21, с. 51].

В процесі підкорення Молдавського князівства османи поступово захопили ряд важливих стратегічних пунктів, переважно з фортецями, добудували їх та розмістили там різні військові формування [12, с. 90]. До того ж було встановлено контроль за переправами через головні водні артерії регіону. Про що свідчать джерела кінця XV ст., а саме звіт айдоського кадія Мустафи, який приймав участь в молдавсько-турецьких переговорах [6, с. 74]. Під час підписання мирного договору між молдавським господарем Стефаном III Великим (1457-1504 рр.) і турецьким султаном Баязидом II (1481-1512 гг.) [3, с. 37] виникла суперечка відносно контролю над переправою біля Юргечу [6, с. 74]. Досліджуючи питання територіального поділу Півдня Дністровсько-Прутського межиріччя після завоювання його османами, І.Г. Кіртоаге зазначив, що представники Порти добивалися щоб переправа, через яку турки могли сушею зв'язуватися з Кримським ханством, знаходилася в їх руках. І вже у вище згаданому звіті Мустафи Порті укріплення Юргеча включене в межі аккерманської землі [6, с. 74].

За часів виникнення укріплення Яник-Хісар (Юргеч, Паланка) долина Дністра суттєво відрізнялася від сьогодення. Води річки протікали вздовж сучасного села *Паланка* (територіально входить до складу Республіки Молдова). Такий напрямок Дністер мав до XVII ст. Тоді біля Паланки було суднохідне гирло Дністра. Зараз Дністер в цьому місці протікає біля лівого корінного берега річки [2, с. 81]. В колективній роботі «Лиманно-устьевые комплексы Причерноморья» під редакцією Г.І. Швєбса, автори зазначили, що існує думка про те, що раніше плавні Дністра від м. Григоріополу до с. Маяки були вкриті водами Дністровського лиману [9, с. 171].

Як свідчать джерела, за часів середньовіччя в нижній течії Дністра знаходились дві головні переправи через річку: біля Аккерману (Akkirman) та Яник-Хісар (Yanıkhisar). В своїй книзі мандрів Е. Челебі у розділі під назвою «Про те, як Мєлєк [Ахмед]-паша відправив хану запрошення на пір на Аккерманському полі» згадує дві переправи От-Ярик (Otyarik) Яник-Хісар (Yanıkhisar) чи Маяк (Mayak) «...паша зі своєю свитою вийшов хану назустріч у напрямі фортеці Яник» [16, с. 87]. «...Тим часом хан, перейшовши зі здобичю річку Дністер через переправи Маяк і От-Ярик» [16, 87].

Подвійна назва переправи Яник або Маяки пояснюється тим, що укріплення Яник-Хісар знаходилося у напрямку села Маяки (сучасне село Біляєвського району Одеської обл. Україна). Яке знаходилося на лівому березі Дністра, що підтверджується джерелами. У своїх спогадах П. Сумароков який відвідав ці місця у 1799 р. писав «...Розглядаючи місце розташування Маяк, де по іншу сторону видно турецьке селище Паланка...» [14, с. 227]. Тому, скоріш за все, на картах XVII ст. пункт на правому березі Дністра де було укріплення Яник-Хісар картографи іноді позначають як Маяки [1, с. 103, 138, 141, 142, 162, 196].

На сьогодні немає спеціального дослідження, присвяченого історії укріплення Яник-Хісар. Проте ряд дослідників звернули увагу на цей невеликий форт. Так в монографії румунського історика Н. Йорє «Studii

istorice asupra Chilii și Cetății Albe», яка вийшла в світ у 1900 р. згадується укріплення Юргача, зведене за наказом молдавського володаря для охорони броду через Дністер [21, с. 51].

Пізніше згадки про укріплення з'являються в роботах румунських та українських дослідників, праці яких були присвячені вивченню адміністративно-територіального поділу Дністровсько-Прутського межиріччя за Османське панування. Йдеться про роботи І.Г. Кіртоаге [6] та С.В. Паламарчук [10], в яких Яник-Хісар фіксується як північний кордон аккерманської землі.

У своїй монографії А. Середа за даними джерел описав місця та поселення, які входили до складу Очаківського (Сілістрійського) бейлербейлику. Автор зазначив, що укріплення Яник-Хісар разом з поселенням біля нього входило в казу (судово-адміністративний округ) Аккерману [11]. Вивчаючи документи, які зберігаються в архівах України та Росії, В.О. Ленченко опрацював та видав рукописі карти XVII–XVIII століть, де фігурує також й укріплення Паланка [7].

Найбільш повно укріплення Яник-Хісар було описане в роботі молдавської дослідниці М. Шлапак [21]. На підставі вивчення писемних джерел авторка описала історію будівництва укріплення та окреслила її будівельні періоди.

Така нечисленна історіографічна база в першу чергу пояснюється цілою низкою об'єктивних та суб'єктивних обставин. Зокрема мало численністю джерел по ранній історії укріплення, а також з труднощами опрацювання османських писемних джерел.

На сьогоднішній день про ранній етап існування укріплення дуже мало повідомлень. Більш частіші згадки містяться в дипломатичних документах XV ст. Після захоплення території Османами між молдавським князівством та Османською імперією були прийняті розмежувальні документи, опубліковані румунським дослідником М. Максимом [17]. В цих документах переправа біля укріплення Юргеч згадується як об'єкт суперечки між молдавським господарем та османським султаном. Ця назва фіксується також у вище описаному звіті кадія Мустафи [6, с. 74].

Після утворення окремої адміністративної одиниці Аккерманського санджаку, укріплення Яник-Хісар згадується в зібраннях світських законів (т.з. Канун-наме). Але в них описуються лише питання сплати податків, кількість наданих земельних наділів [18]. Більш детальний опис укріплення належить турецькому мандрівникові Евлія Челебі [16]. Згадки про Яник-Хісар з'являються в описах життя та діяльності відомого турецького архітектора Мехмед Таріх-Аги [19], а пізніше у спогадах російських офіцерів, які відвідали цю місцину за часів русько-турецьких війн [5].

Ще одним важливим джерелом вивчення укріплення Яник-Хісар є карти та плани-проспекти. Серія таких документів зберігається в архівах Росії та України. Приміром у Російському військово-історичному архіві знаходиться декілька планів та перспектив укріплення, зроблені наприкінці XVIII ст. [21, с. 53]. Назви цих планів опублікував В.О. Ленченко [8]:

1. РДВІА. – Ф. 349. – Оп. 29. – Од. зб. 588: План містечка Паланка. 1770 р. [«План разоренного местечка Паланки»];
2. РДВІА. – Ф. 349. – Оп. 29. – № 589: «Фасад разоренного местечка Паланки», 1773;
3. РДВІА. – № 590: «Профиль разоренного местечка Паланки», 1773; № 591: «План крепости Паланки», 1790 [8];
4. РДВІА. – Ф. 349. – Оп. 29. – Од. зб. 591: План фортеці Паланка, 1790 р. [«План крепости Паланки»];

Особливо цікавим для історії архітектури та військової справи є топографічний план фортеці Паланка з околицями 1789 р., що зберігається у Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського (рис. 1).

5. НБУВ, СКВ. – № 6500: «Plan Topographique dela et Fortr Palanka sur le Dnestre prise par l'Armie russe le 24 Septbr 1789» [20].

Доволі інформативною є й карта «Die Otschakowische Tartarey oder Westliches Nogaj, auch Jedisan. Nro. 12. Kolorierter Kupferstich», датована 1791 роком. На ній укріплення Паланка позначене як військовий об'єкт [15].

Нажаль на сьогоднішній день місце розташування укріплення археологічно не підтверджено.

Аналіз писемних джерел дозволив виділити три періоди будівництва цього укріплення:

І період – середина XV – кінець XV ст. Цей період пов'язаний з часом появи укріплення для охорони кордону Молдавського князівства. Інформації про зовнішній вигляд укріплення цього часу фактично немає. Тут має сенс згадати роботу М. Шлапак, де авторка представила карту «Оборонна система Молдавського князівства в середньовіччі» з відміченою на неї фортецею Юргеч, яка має вигляд круглої в плані кам'яної башти [22, с. 3]. Скоріш за все для реконструкції цього укріплення авторка використала більш пізні описи Яник-Хісар. А саме згадки Е. Челебі, де він порівняв її з Галатською [16, с. 64].

Після підписання мирного договору 1486 р., Стефан III мусив вивести війська з цієї фортеці. М. Шлапак зазначила, що молдавські війська зруйнували укріплення. Ця версія, на її погляд, підтверджується ін-

формацією турецького мандрівника Евлія Челебі, який був переконаний в тому, що фортецю збудував султан Баязид Вели [21, с. 51].

2 період – кінець XV – середина XVI ст. В цей час відновлюється укріплення, яке отримало назву Яник-Хісар (спалена фортеця). Виходячи з цієї назви, скоріш за все, укріплення було дерев'яним. До назви Яник-Хісар в офіційних документах додавалася назва Паланка (Yanıkhisar palankası). Термін «паланка», запозичений з італійської мови, означав «невелике військове укріплення, обнесене частоколом» [4, с. 703]. На топографічній карті з фондів НБУВ, на прорисовці фасаду добре видно частокіл на стінах (рис. 1).

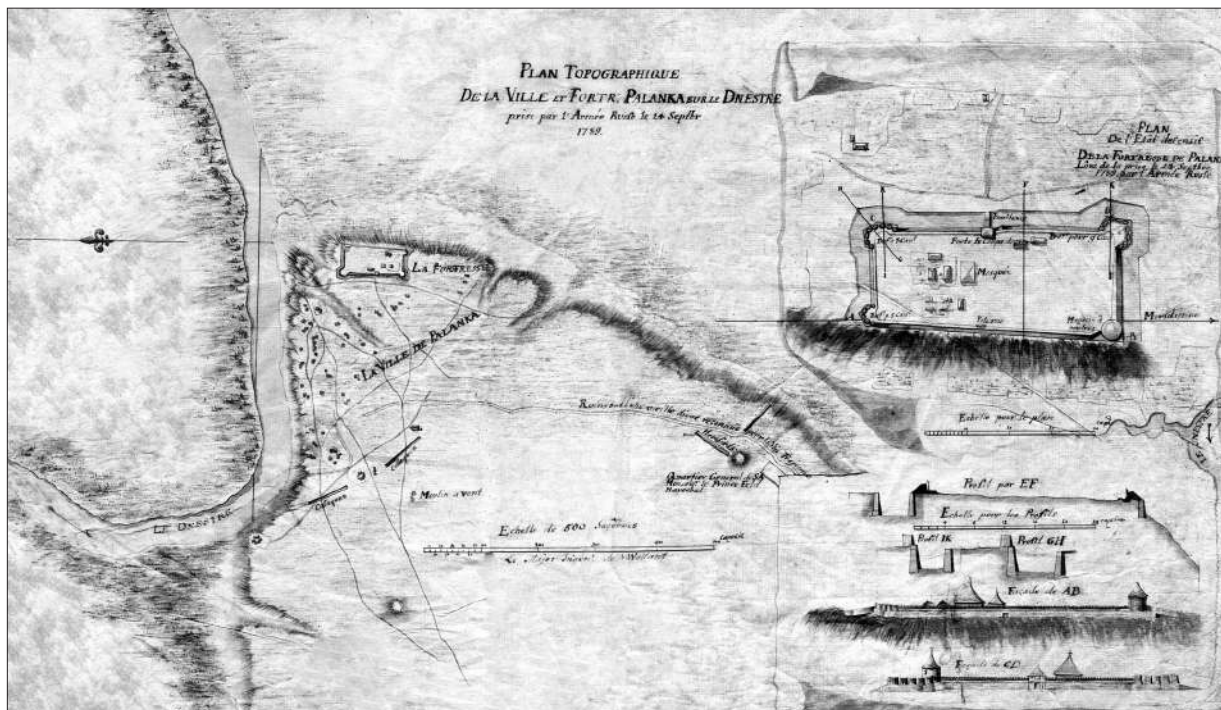

Рис. 1. Топографічний план фортеці Паланка на Дністрі, взятої російською армією 24 вересня 1789 р.

Як свідчать писемні джерела, в XVI ст. навколо укріплення Яник-Хісар з'являється посад Паланка (Palanka). Приміром, за даними податкових реєстрів 1574 р. поблизу фортеці зареєстровано 17 мусульманських та 52 немусульманських домогосподарства [18, с. 38-39]. З кількістю населення 266 чоловік [18, с. 40], серед яких 90 мусульмани [18, с. 41].

На кінець шістнадцятого століття, під час нападів козаків на територію аккерманського санджаку, Яник-Хісар було захоплено та зруйновано. Е. Челебі повідомляє, що ці події відбулися за часів правління Мухамед-Гірея Семізе (1577-1584 рр.) [16, с. 64].

3 період – початок XVII – кінець XVIII ст.

Після війни Османської імперії з Австрійською (1593–1606 рр.), Порта провела політику по зміцненню укріплень на Нижньому Дністрі. Так у 1616 р. за ферманом султана Ахмеда III очаківський правитель Шакшаки-паша збудував цю фортецю із каменю [21, с. 52]. Евлія Челебі в своїй книзі мандрів описав цю фортецю. «...Із зовнішньої сторони її є укріплення, обнесене суцільним дерев'яним частоколом в один ряд. Усі, хто їдуть із Аккерману в Очаків і у Крим, переправляються через Дністер біля цієї фортеці Яник...». Будівельні роботи по зміцненню укріплення закінчилися у 1779 р. В ньому були збудовані стіни та bastiони [19, с. 31]. Такі перебудови передусім були результатом російсько-турецької війни 1735-1739 рр. та підписання у 1774 р. Кючук-Кайнаджійського мирного договору. Османська адміністрація розпочала посилення своїх кордонів.

Саме у такому вигляді російські війська побачили це укріплення під час русько-турецької війни 1787–1791 рр. Перед князем Потьомкіни була поставлена мета відвоювати у турок Дністровський рубіж та захопити фортеці, охороняючи його [5, с. 138]. У 1789 р. князь Потьомкін оволодів низовою частиною Дністра, відійнявши у ворога фортецю Аккерман та укріплення Паланку між Аккерманом та Бендерами [5, с. 149-150]. 23-24 вересня 1789 р. туди вступили війська полковника Платова та закріпилися в ній, готуючись до штурму Аккерману [5, с. 150]. Саме в цей період російські військові топографи зняли план захопленого укріплення, який зберігається в фондах НБУВ (СКВ. – № 6500): Топографічний план фортеці Паланка на Дністрі, взятої російською армією 24 вересня 1789 р. (рис. 1) [«Plan Topographique dela et Fortr Palanka sur le Dnestre prise par l'Armie russe le 24 Septbr 1789»]. Підписано: «Le Major Inqen. de Wollant».

На якому показано план і фасади фортеці, профілі укріплень, розташування військ, течію Дністра, дороги, могили та інші топографічні об'єкти [8, с. 215].

Отже, аналіз та співставлення картографічних і писемних джерел, дав можливість реконструювати зовнішній вигляд цього укріплення у XVII–XVIII ст.

Укріплення Яник-Хісар розташоване на правому березі Дністра, на підвищенні, в долині річки біля Дністровського лиману. Зовнішні стіни фортеці в плані мають форму прямокутника. Вздовж зовнішніх стін позначено 5 башт відкритого та закритого типів (1-кругла, 3-трикутних в плані, 1-прямокутна надбрамна башта) (рис. 1).

Західний профіль (рис. 3.1). Розташований на природньому підвищенні, на кутах з двома фланкуючими баштами **A, B**. Куртина посилена частоколом. Північно-західна башта **B** – кругла в плані, що підтверджується спогадами Е. Челебі, який порівнює її з галатською (кругла башта розташована в європейській частині Стамбулу на високому пагорбі району Галата.) «...Ця міцна башта, кругла, як галатська фортеця, із загостреним дерев'яним верхом, яка стоїть біля переправи через Дністер, в аккерманських володіннях...» [16, с. 64]. На топографічному плані біля неї запис «Пороховий склад».

Південно-західна башта **A** – бастион відкритого типу, трикутна в плані. На карті позначено, що в ньому розміщувалося 5 гармат. В куртині посередині знаходиться потерна (підземний коридор (галерея) для сполучення між фортифікаційними спорудами). Від башт **A, B** кам'яні стіни у напрямку півночі та півдня з'єднуються з баштами **C, D** які утворюють східний профіль укріплення.

Північний, Південний та Східний профілі додатково посилені обвідним ровом. Це підтверджують згадки Е. Челебі «...Коли ми зробили зупинку під стінами цієї фортеці, наш володар Мелек Ахмед-паша наказав війську негайно очистити рів...» [16, с. 64]. Навпроти башти **E** скоріш за все був перекидний міст через рів.

Східний профіль (рис. 3.2) на кутах з двома фланкуючими баштами **C, D**. На плані північно-східний **D** та південно-східний **C** бастиони відкритого типу, трикутні в плані. На бастионі **D** містилося 9 гармат, **C** – 8 гармат. По центру знаходилася прямокутна в плані вхідна башта **E**.

Внутрішній простір більш забудований в південній частині укріплення (рис. 2). Там знаходилася мечеть (**a**) та чотири споруди (**b, c**) скоріш за все три з них, які розташовані поруч – це казарми для гарнізону, а окремо стояча будівля – будинок коменданту. Е. Челебі пише: «...І так як вона неминуче є місцем переправи, то в ній знаходиться комендант і двісті озброєних воїнів» [16, с. 64]. В північній стороні осторонь від інших споруд позначено 2 будівлі (**d**) – можливо приміщення арсеналу «...Є також арсенал і двадцять дрібних гармат *шахі*» [16, с. 64].

На півдні та сході біля укріплення позначений невеликий посад (рис. 1). Посад утворений окремо розташованими спорудами, які локалізуються вздовж берега Дністра у східному напрямку. Утворений посад мав назву Паланка. Окрім приватних будівель, військові топографи позначили два колодязі та вітряк (рис. 1).

Після підписання Бухарестського мирного договору у 1812 р. укріплення втратило своє стратегічне та військове значення. За умовами договору кордон між двома імперіями пролягав по річці Прут. Укріплення помалу стало руйнуватися і вже в 20-ті роки XIX ст. стіни його були зруйновані, а територія розподілена між місцевими [21, с. 53]. Це підтверджується і статистичними описами земель Бессарабської губернії, де згадок про укріплення не зустрічається: «...Паланка село казенне біля Дністровського озера Тіорь і річки Дністер 30 верств (кількість дворів 84) Церква православна. [13, с. 15]. Як відмітила М. Шлапак, від укріплення на наш час залишилися лише пам'ять [21, с. 54].

Отже, на підставі вже відомих джерел вдалося виділити три будівельні етапи цього невеличкого укріплення, яке входило в оборонну лінію молдавських, а пізніше османських укріплень. А саме:

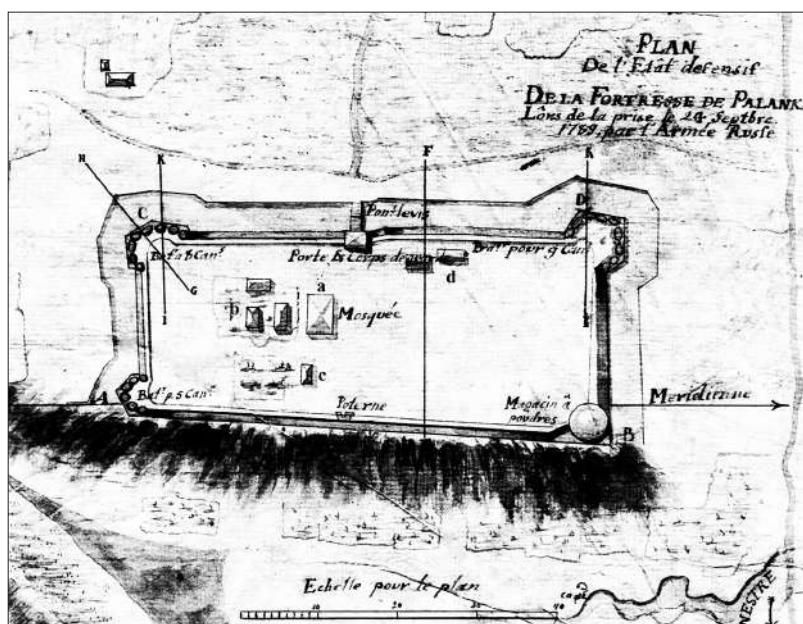

Рис. 2. Фрагмент карти. Забудова внутрішнього простору укріплення Яник-Хісар.

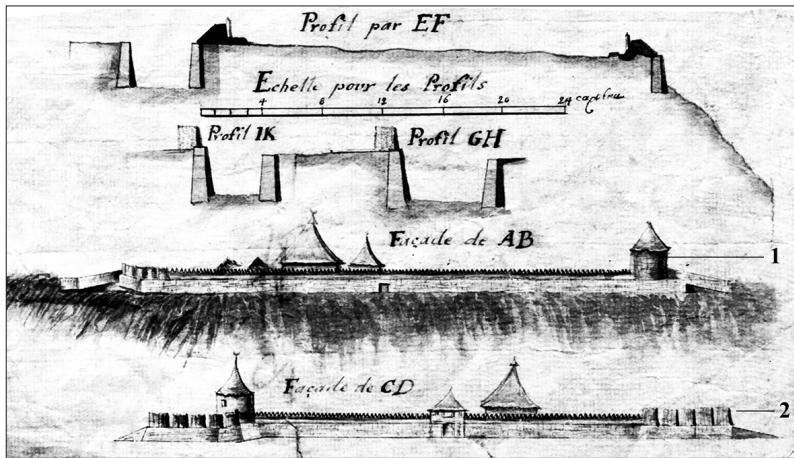

Рис. 3. Фрагмент карти. Профілі укріплення.

вість для реконструкції історико-культурного процесу на території між Дністром та Дунаєм за часів середньовіччя та Нового часу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вавричин М. Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст. / М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович – К.: ДНВП «Картографія», 2006. – 208 с.
2. Верина В.Н. Некоторые черты развития природы Молдавии (Научно-популярные очерки) под общей ред. А.Л. Олуда. / В.Н. Верина – Кишинев, Государственное издательство «Карта Молдовеняслэ», – 1960. – 110 с.
3. Гонца Г.В. Молдавия и османская агрессия в последней четверти XV – первой трети XVI в. / Г.В. Гонца – Кишинев: Штиинца, 1984. – 150 с.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1982. – 703 с.
5. Картина войны России с Турцией в царствование Императрицы Екатерины II и Императора Александра I. Сочинение Генерал-Майора Д.П. Батурлина. Часть первая. Санкт-Петербург. – 1829. – 188 с.
6. Киртоагэ И.Г. Административно-территориальное деление юга Днестровско-Прутского междуречья под турецким владычеством в XVI – первой половине XVII вв. // Социально-экономическая и политическая история Молдавии эпохи феодализма / И.Г. Киртоагэ – Кишинев: Штиинца, 1988. – С. 72 – 82.
7. Ленченко В.О. Рукописні плани міст і фортець Південної України XVIII ст. / В.О. Ленченко // Україна і Туреччина. Тези доповідей міжн. наук. конф. з нагоди 80-річчя засн. Турецької Республіки. 10 – 12 листопада 2003 р. / НАН України. Інститут археології. – К., 2003. – С. 41 – 44.
8. Ленченко В.О. Рукописні плани міст і фортець Південної України та Криму XVII–XVIII століть / В.О. Ленченко // Український археографічний щорічник. Вип. 10/11. – К. – Нью-Йорк, 2006. – С. 199 – 220.
9. Лиманно-устьевые комплексы Причерноморья: Географические основы хозяйственного освоения / Авт. кол. под ред. Г.И. Швевса. – Л.: Наука, 1988. – 303 с.
10. Паламарчук С.В. Забытая земля: историческая область Бессарабия / С.В. Паламарчук – Одесса: Астропринт, 2008. – 288 с.
11. Серета А. Силистренско-Очаковский еялет през XVIII – нач. на XIX в.: Административно-территориальное устройство, селища и население в Северозападном Причерноморье / А. Серета – София: Дио Мира, 2009. – 262 с.
12. Советов П.В. Типологические пути развития феодализма и турецкое завоевание Юго-Восточной Европы: К вопросу о типологических сдвигах в Молдавии / П.В. Советов // Юго-Восточная Европа в эпоху феодализма. Резюме докладов Кишиневского симпозиума 1973 г. Кишинев, 1973. – С. 84 – 93.
13. Списки населенных мест Российской империи. III Бессарабская область. Составлен и издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. Санкт-Петербург. – 1861. – 87 с.
14. Сумароков П. Путешествие по всему Крыму и Бессарабии в 1799 году. С историческим и топографическим описанием всех тех мест / П. Сумароков. Москва, «Университетская типография Ридигера и Клаудия», – 1800. – 238 с.
15. Die Otschakowische Tartarey oder Westliches Nogaj auch Jedisan.» Altcolorierte Kupferstich-Karte von Franz Johann Joseph von Reilly 1789. 21×29 cm. <http://www.wenner.net/artikelid=G14466>.
16. Evliya Çelebi Seyahatnamesi 5. Kitap Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini. Hazırlayanlar: Yücel Dağlı – Seyit Ali Kahraman – İbrahim Sezgin. İstanbul. 323 s.
17. Maxim M. Colocviumul internațional «Relațiile habsburgo-otomane în secolele XV – XVIII» / М. Maxim (Viena, septembrie, 1983) // RA. 1984. №1. P.104-105.

18. Mustafa Işık 701 Nolu tapu tahrir defterine göre Akkirman sancağı /Mustafa Işık //T.C. Sakarya Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü. Yüksek lisans tezi – Mayıs – 2008. – 259 p.
19. Muzaffer Erdoğan «Onsekiz İnci Asır Sonlarında Bir Türk San'atî Hassa Başmiman Mehmed Tahir Aga: Hayatı ve Mesleki Faaliyetleri» /Muzaffer Erdoğan TD, VII/10 (195-1), S. 157–180.
20. «Plan Topographique dela et Fortr Palanka sur le Dnestre prise par l'Armie russe le 24 Septbr 1789». НБУВ, СКВ. – № 6500.
21. Şlapak, Mariana Arhitectura de apărare din Moldova medievală (mijlocul secolului al xiv-lea – mijlocul secolului al xvi-lea) /Şlapak, Mariana Teză de doctor habilitat în studiul artelor. Autorul: Şlapak, Mariana. – Chişinău. – 2004. – 316 p.
22. Şlapak, Mariana Cetăţi (din Țara Moldovei): Mică enciclopedia ilustrată /Mariana Şlapak; il.: Vladimir Melnic; design: Mihai Bacinschi; red.: Adriana Hristov, Eugen Lungu. – Ch.: Arc. 2008 (Inprimat în Ungaria). – 56 p.

Список скорочень:

НБУВ – Національна бібліотека України ім. В. Вернадського;

РДВІА – Російський державний військово-історичний архів (Москва);

СКВ – Сектор картографічних видань; тур. – турецький, турецька; фр. – французький, французька.

Андрій Корчак

старший науковий співробітник

Бродівського історико-краєзнавчого музею

Теодор Зварич

краєзнавець,

відмінник народної освіти України

ОБОРОННА СИСТЕМА МІСТА ЗАЛОЖЦІ: ДЖЕРЕЛА, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана стаття представляє новий підхід щодо вивчення оборонної системи Заложець. Головний акцент дослідження ставиться на специфічний спосіб уфортифікування міста за допомогою водяних каналів, а замок та парафіяльний костюл Непорочного Зачаття Діви Марії Анною розглядаються, як окремі складові цілісного комплексу середмістя.

Ключові слова: Заложці, захист водою, планувальна структура середмістя, Замок Кам'янецьких, парафіяльний костюл.

I. Постановка проблеми.

Заложці – колишнє місто, містечко, тепер селище міського типу, розташоване з обох берегів річки Серет, 35 км на північ від Тернополя. З правого берега, на схилах пагорбів знаходяться Старі Заложці – село, потім передмістя, перший раз згадане в документі датованому 1483 р. [8, s. 211-212]. Одразу ж за Серетом на лівому березі знаходиться середмістя, тобто ділянка старого міста, закладеного в пер. пол. XVI ст. [9, s.908]. Далі на схід, на схилах вже лівобережних пагорбів, розкинулися Нові Заложці, які у XVII-XVIII ст. виконували роль передмістя, а з к. XVIII до поч. XX ст. поступово почали перетворюватися на центральну частину містечка. З 1993 р. селище отримало нову, більш українську назву Залізці [3]. У даній статті матимемо мову про давнє місто, тому й будемо вживати його історичну назву.

Незважаючи на різного роду фантазії, наприклад те, що топонім «Заложці» чи його сучасний урпатріотичний варіант «Залізці» походить від слова «залога» – гарнізону польського короля, призначеного зупиняти татарські напади [4], чи від жалів, які спричиняли ті ж самі татари [11, s.4], походження цього топоніма з надзвичайно високою ймовірністю можна вивести від слова «лози», яких в багністій долині Серету росло дуже багато. До того ж в описі границі між Польською Корonoю та Великим Князівством Литовським 1546 р. у цій околиці зустрічаємо ще кілька подібних топонімів: «Березовыхъ лозъ», «Лозы», «Жидовські лозы», «Олехновы Лозы», «Пуцкову Лозу», «Лозовое» (назви подані книжною руською мовою Великого князівства Литовського XVI ст.) [1, с. 112, 114-116].

Щодо історико-архітектурних пам'яток, то Заложці відомі своїми трьома об'єктами періоду XVI-XVII ст. Це замок Кам'янецьких XVI ст., парафіяльний костюл Непорочного Зачаття Діви Марії Анною пер. пол. XVII ст. та колишній костюл отців августинців під титулом св. Лаврентія, а зараз церква Покрови Пресвятої Богородиці пер. пол. XVII ст. на Нових Заложцях.

30 серпня та 5 вересня 2012 р., з метою фотофіксації та збору усної інформації про історико-культурні пам'ятки Заложець авторами статті було здійснено дві робочі поїздки в даний населений пункт. Найбільше,